

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURAL TƏHSİL

Açar sözlər: multikulturalizm, təhsil, multikultural təhsil

Key words: multiculturalism, education, multicultural education

Ключевые слова: мультикультурализм, образование, мультикультурное образование

Qloballaşan dünyada baş verən dəyişikliklər bizə bütün sahələrdə dəyişikliklər etməyə, uğurlu gələcək üçün düzgün addımlar atmağa sövq edir. Bu sahələrdən biri və birincisi təhsil sektorudur. Təhsil insanların həyatına toxunmaq üçün ən təsirli vasitədir. Uğurlu gələcək bir – birini sona qədər dinləməyi bacaran, bir – birinin mənəvi – mədəni dəyərlərinə hörmət etməyi bacaran, tolerant, hörmətçil şəxslərin əlindədir.

Multikultural təhsil, şagirdlərə, tələbələrə sürətlə dəyişən demografik göstəriciləri səbəbi ilə yaranan bir çox problemlərə cavab verən və müəllimlərə yardım etmək üçün hazırlanmış bir təhsil strategiyasıdır. Tələbələrə müxtəlif qrupların, birliklərin tarixi, mədəniyyəti və fəaliyyətləri barədə məlumat verilir, onlarla birgə gələcək cəmiyyətin plüralist olduğu qənaətinə gəlinir. Bu istiqamətdə inklüzivlik, müxtəlifliklik, demokratiya, bacarıqların əldə edilməsi, araşdırma, tənqidi düşüncə, bərabərlik kimi prinsiplər təbliğ edilir. Bu tədris metodunun immiqrantlar arasında tətbiq olunması təhsil müvəffəqiyyətlərinin artırılmasında təsirli olduğu aşkarlanıb.

Multikultural təhsil 1960-cı illərdən, vətəndaş azadlıqları hərəkatlarından inkişaf etmişdir. Məktəb rəhbərliyi elə dərslər təşkil edirdi ki, şagirdlər müxtəlif etnik qruplar haqqında öyrənə bilsinlər. Bu zaman informasiyanın çoxunu müxtəlif etnik qrupların bayramları, adət-ənənələri haqqında təşkil edirdi. Multikultural təhsil əsas olaraq dini, sinfi, irqi ayrı-seçkilik anlayışlarını özündə ehtiva edir. Multikultural təhsil “etnik, irqi mənsubluğundan, sosial sinfindən, mədəni xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq bütün şagirdlərin bərabər təhsil alma hüquqları vardır” ideyasını özündə daşıyır. Əgər məktəblərdə bütün bunlar düzgün şəkildə həyata keçirilərsə, şagirdlərdə müxtəlif, fərqli tarixi, mədəni qruplar haqqında müsbət qavrayış formalaşacaq. Bu yolla multikultural təhsil tələbə və şagirdlər üçün öz kimliklərindən qürur duymaq və bundan daha inamlı olmağa dəstək verən bir alətdir.

Etnik, dini ayrı – seçkilik zaman – zaman təhsil sistemində də öz mənfi təsirini də göstərib. Məsələn, 1994 – cü ilə qədər Cənubi Afrikanın təhsil sistemi irqi ayrı – seçkilik siyasəti əsasında idarə olunub. İrqi, etnik dil qruplarına görə müxtəlif məktəblər, kolleclər fəaliyyət göstərirdi. Qara dərililərin Bantu məktəblərində, hindlilərin Hind təhsil sistemi əsasında təhsil alıblar. Ağ dərililərin isə xüsusi məktəblərdə oxuyublar. Bu fərqlilik məktəblərin maliyyələşdirilməsində, idarə olunmasında və şagirdlər üçün yaradılan tədris şəraitində də özünü biruzə verirdi.

Multikultural təhsil, təhsil sistemində müxtəlif irq, din, xalqların mədəniyyətlərinin tədrisi üçün hazırlanmış təhsil və təlimatla bağlıdır. Tədrisə və öyrənməyə istiqamətlənmiş bu yanaşma irqçi cəmiyyətlərdə mədəni plüralizmin inkişafına əsaslanır.

Ümumiyyətlə, çoxmədəniyyətli təhsil, bütün mədəniyyətlərdən asılı olmayaraq, bütün mədəniyyətlər üçün vahid ədalət prinsipinə əsaslanır və müxtəlif mədəni fərqlilikdən olan tələbələr üçün müvəffəqiyyətə aparan yolda maneələri aradan qaldırmağa çalışır. Təcrübədə pedaqoqlar fərqli mədəni fərqliliklərə qarşı ayrı-seçkilik edən və ya kifayət qədər əhatəli olmayan təhsil siyasətlərini, proqramlarını, materiallarını, dərslərini və təlimatlarını dəyişdirə və ya aradan qaldıra bilər [5].

Çoxmədəniyyətli təhsil müxtəlif millətlərin nümayəndələrinin eyni vaxtda təhsil alması üçün nəzərdə tutulmuş təhsil formasıdır. Bu təhsil forması zamanı eyni sinifdə olan şagirdlərin irqi, dini, rəngi və adətlərinə görə bir-birindən fərqləndirilməməsi əsas götürülür. Şagirdlər qarşılıqlı anlaşma, bir-birinə hörmət, digər irqlərin və dinlərin nümayəndələrinin qarşılıqlı anlaşması təmin olunur. Çoxmədəniyyətli təhsilin keçidində müəllimlərin əsas vəzifələri var. Təbii ki, bu işin uğurla yerinə yetirilməsi üçün öyrədən tərəf – müəllimlərin bu formada təhsilə müsbət münasibəti əsasdır. Bütün şagirdlərin eyni hüquqa malik olması, öyrətmə və öyrənmənin dini, irqi, rəngi olmaması və əksinə belə bir mühitin şagirdlərin daha da inkişaf etməsinə, digər mədəniyyətləri öyrənməsinə kömək etdiyini müəllimlər unutmamalıdır.

YUNESKO-nun təşəbbüsü olan “Hamı üçün təhsil” (Education for All, EFA) strategiyasının əsas müddələri 1990-cı ildə Tailandın Comtyen şəhərində keçirilən “Hamı üçün Təhsil – Ümumdünya Konfransında” irəli sürülmüşdür. Konfransda qəbul edilmiş Hamı üçün Təhsil haqqında Ümumdünya Bəyannaməsində vurğulanırdı ki, “təhsil dünyanın hər yerində hamının, yaşından asılı olmayaraq bütün qadın və kişilərin təməl hüququdur... təhsil daha təhlükəsiz, sağlam, inkişafı və ekoloji təmiz dünya üçün zəmin yaratmalı və eyni zamanda sosial, iqtisadi və mədəni tərəqqiyə, dözümlülüyə və beynəlxalq

əməkdaşlığa yol açmalıdır... təhsil şəxsi və ictimai təkmilləşmənin zəruri şərtidir.” Hamı üçün Təhsil Konfransı və Comtyen Bəyannaməsi dövlətlərin milli inkişafı üçün, eləcə də gənclərin 21-ci əsr cəmiyyətlərində fəal və məhsuldar həyata hazırlığı üçün təhsilin həlledici rolunu ön plana çıxardı [2].

Azərbaycan müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi dözümlülük və harmonik birgəyaşayışı üzərində qurulmuş və həyata keçirilən milli siyasətin aparıldığı çoxmillətli və çoxdinli ölkədir. Qanun mənşəyindən, milliyyətindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Azərbaycanda yaşayan etnik qruplara doğma münasibət onların sosial – iqtisadi inkişafı üçün bütün sahələrdə özünü göstərir.

Maddə 5. Təhsil hüququna dövlət təminatı

5.1. Dövlət hər bir vətəndaşın təhsil alması üçün müvafiq şəraitin yaradılmasına təminat verir və təhsilin hər hansı pilləsindən, səviyyəsindən və formasından məhrum edilməsinə yol vermir.

5.2. Dövlət cinsindən, irqindən, dilindən, dinindən, siyasi əqidəsindən, milliyyətindən, sosial vəziyyətindən, mənşəyindən, sağlamlıq imkanlarından asılı olmayaraq, hər bir vətəndaşa təhsil almaq imkanı yaradılmasına və ayrı-seçkiliyə yol verilməməsinə təminat verir [3].

Müasir Azərbaycan cəmiyyətində multikulturalizmin əhəmiyyəti böyükdür. Hal – hazırda orta ümumtəhsil məktəblərində azərbaycanlılarla yanaşı, müxtəlif xalqların nümayəndələrinin uşaqları da təhsil alır. Onlara qarşı heç bir ayrı – seçkilik, radikal münasibət göstərilməyib. Şəxsiyyətin formalaşmasında üç əsas amil, irsiyyət, mühit, tərbiyə əsas rol oynayır. Hansı amilin üstünlük təşkil etməsi əsrlər boyu mübahisələr doğurmuşdur. İnsanın inkişafında və onun bir şəxsiyyət kimi formalaşmasında ünsiyyət, mühit və tərbiyə amilləri qarşılıqlı surətdə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Mənim fikrimcə, şəxsiyyətin formalaşmasında daha çox rol mühitin üzərinə düşür. Bu tərəfdən yanaşsaq, şəxsiyyətin formalaşmasında ailənin rolu böyükdür. Ailə insan üçün mədəni məişət şəraiti yaradır, emosional həyat sahəsinə təsir edir, ilk sosial və mədəni təsəvvürlərin formalaşmasında, xarakterin təşəkkülündə vasitə rolunu oynayır. Uşaq böyüyür, məktəbə gəlir, onun həyatında yeni dövr başlayır. Müəllim də, valideyn də uşağa böyük təsir göstərir. İbtidai təhsil bütün orta təhsilin, hətta bütün təhsil həyatının bünövrəsini təşkil edir. Əgər şagird artıq kiçik yaşlarında ayrı – seçkiliyin şahidi olarsa, bu zaman bünövrə düzgün qurulmaz.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Qanunu. Bakı, 2009
2. <https://www.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/sustainabledevelopment/HDtextbook/5.pdf>
3. http://www.e-qanun.az/alpdata/framework/data/18/c_f_18343.htm
4. UNICEF Working Papers. Defining Quality in Education. The International Working Group on Education, Florence, Italy, June 2000
5. <https://www.edglossary.org/multicultural-education/>

Multicultural education in a globalizing world

Summary

Multicultural education is a set of educational strategies developed to assist teachers when responding to the many issues created by the rapidly changing demographics of their students. It provides students with knowledge about the histories, cultures, and contributions of diverse groups; it assumes that the future society is pluralistic. Multicultural education relates to education and instruction designed for the cultures of several different races in an educational system. This approach to teaching and learning is based upon consensus building, respect, and fostering cultural pluralism within racial societies. Multicultural education acknowledges and incorporates positive racial idiosyncrasies into classroom atmospheres.

Мультикультурное образование в мире глобализации

Резюме

Мультикультурное образование – это стратегия образования, направленная на оказание помощи педагогам в решении проблем, возникающих на фоне меняющихся со скоростью демографических данных студентов. Студентам передается информация о истории, культуре и деятельности различных общественных групп, что в свою очередь формирует их представление о плюрализме в обществе. Подобное образование основано на образовательных установках, рассчитанных на различные культуры и рассы. Это непосредственно направлено на развитие плюрализма в обществах, где имеются элементы расизма и подчинения.

Rəyçi: dos.A.Axundova